

MARTINA KOTKOVÁ: KULTURNĚHISTORICKÝ OBRAZ SEVEROZÁPADNÍCH ČECH A SASKÉHO POLABÍ V RANÉM STŘEDOVĚKU: NA PŘÍKLADĚ HRNČÍŘSTVÍ A FORTIFIKAČNÍHO STAVITELSTVÍ

POSUDEK DISERTAČNÍ PRÁCE

Jednou z hlavních charakteristik středoevropské medievistiky je od počátku uzavřenost do hranic novověkých národních států vytvářejících si vlastní specifické (a velmi často vzájemně nekompatibilní) historické narativy v podobě národních dějin. Když na toto pole začala od 50. let 20. století systematicky vstupovat archeologie raného středověku, snažila se své závěry zpravidla přizpůsobit výkladovým schémátům historiků. Malou tradici má tedy v našem bádání o raném středověku jak tzv. kontaktní studium sledující na různých úrovních vzájemnou interakci sousedících politických celků či kulturních prostředí, tak komparativní analýza srovnávající jejich socioekonomickou strukturu. Martina Kotková si zvolila pro svou disertační práci téma, které národní hranice záměrně překračuje. S ohledem na své dlouhodobé působení v Lipsku soustředila pozornost na dva sousední regiony oddělené Krušnými horami. Časovým rámcem práce je především 9. a 10. století, kdy obě oblasti prochází dramatickými proměnami - severozápadní Čechy se stávají součástí přemyslovského státu, pozdější saské Míšeňsko součástí Východofranské říše. Historiografie tohoto období je však v obou oblastech zatížena teleologickým viděním, které má tendenci projektovat výsledný stav zpět do minulosti.

Jak autorka přiznává v úvodu, práce neaspiruje na systematické řešení obecných problémů ale pokouší se na základě dvou výsostně archeologických témat – keramiky a opevněných objektů (hradů či hradišť) testovat „možnosti a meze kulturněhistoricky orientovaného archeologického bádání“. Celou prací se zřetelně vine snaha oprostít se od starého hříchu archeologie a nepřizpůsobovat svědectví hmotných pramenů historickým výkladům ale konfrontovat je s nimi teprve v syntetické fázi poznávacího procesu. Přesto (a právě proto) ovšem na počátku práce poněkud postrádám metodologickou kapitolu obecně reflektující základní problémy archeologického kontaktního studia a etnicity.

Po stručném přehledu historického vývoje obou oblastí v diskutovaném období následuje kapitola o jejich komunikačním spojení. Ne zcela obvyklé je také zohlednění výsledků studia lingvistiky, která identifikuje značné podobnosti v toponymech obou oblastí. Tyto kapitoly evidentně neměly mít analytický charakter ale spíše stručně syntetizují aktuálně

akceptované historické koncepce. Čtenář však naráží na zásadní interpretační rozpory bezprostředně se týkající i tématu práce, na něž by bylo třeba alespoň upozornit. Zatímco v Čechách byly „etnické“ kmeny před přemyslovskou expanzí (v SZ Čechách Lučané, Děčané, atd.) na začátku 90. let D. Třeštíkem reinterpretovány jako politické jednotky („knížectví“) a tato koncepce byla českou medievistikou přijata, současná německá historiografie nadále bez pozastavení klade ve stejné době na druhou stranu Krušných hor „etnické“ kmeny Daleminců a Nisanů. Nejde přitom o nic méně, než o socioekonomickou strukturu společnosti o níž specifickým způsobem promlouvají i autorkou analyzované prameny a bylo by tedy vhodné pokusit se je alespoň modelově charakterizovat.

Po úvodních kapitolách následuje rozsáhlý oddíl věnovaný raně středověké keramice ve službách kontaktního studia. Je třeba zdůraznit, že keramika je dosud jediným archeologickým pramenem, na němž lze toto téma pro raný středověk řešit. Jistě by však stálo vzít modelově v potaz i další kategorie archeologického zápisu – např. pohřební zvyky, podobu fortifikačního stavitelství, které mohou charakterizovat míru „kulturní“ podobnosti obou regionů. Oddíl věnovaný keramice považuji za zdařilý jak po obsahové, tak metodologické stránce. Velmi dobře je zvládnuto i formální řetězení textu, který se systematicky a téměř detektivním způsobem snaží zodpovědět na otázky položené na počátku. Nejobecněji řečeno hlavní téma zní: jak se „česko-saské“ kontakty projeví v keramické produkci, resp. svědectvím jakých historických událostí a procesů jsou značné podobnosti identifikované v části keramické produkce z obou oblastí.

Tyto otázky před nedávnem rozvířila publikace výsledků dlouholetého výzkumu míšeňského hradu, v nichž její autor přisoudil 65% nalezené keramiky na základě formální podobnosti severozápadočeskou provenienci. Ověření tohoto překvapivého zjištění stálo na počátku autorčina zájmu o diskutované téma. V kapitole 2 autorka provádí analytické srovnání údajně shodných keramických typů a přesvědčivě dospívá k závěru, že Schmidt-Hecklauovy závěry postrádají validitu a kromě obecných formálních shod nelze – s výjimkou tzv. zabrušanské keramiky (dále ZK) – českou provenienci míšeňského souboru nijak podložit. Formální podobnosti vysvětluje obecně „příslušností k témuž kulturnímu okruhu“.

Rozsáhlý oddíl, který je bezpochyby největším přínosem práce je věnován tzv. ZK, která byla již v 50. letech 20. století na základě výzkumu eponymní lokality definována Z. Váňou. Jedná se formálně jasně vymezený standardizovaný typ nádob, které se překvapivě vyskytují na řadě lokalit jak v severozápadních Čechách, tak v dnešním Sasku, tedy na územích, které již v 10. století dělila politická hranice. Právě tázáním po příčinách společného výskytu ZK autorka rozehrává ono pátrání.

Pokud jde hodnocení rozšíření ZK na obou územích, je pochopitelně silně deformováno charakterem a intenzitou archeologických aktivit. Obsáhlejší komentář by si proto zasloužil graf na obr. 12, kvantifikující zastoupení ZK v jednotlivých nálezových prostředích. Jak se dozvídáme, ZK se vyskytuje na českém území vedle hradišť poměrně často i v hrobovém kontextu a na venkovských sídlištích, zatímco v dnešním Německu pochází především z hradišť. Jaké faktory však formovaly tento obraz? Jak vypadá výzkum venkovských sídlišť a pohřebišť v Sasku? Pokud je mi např. známo, v rámci zdejších hrobových výbav se keramické nádoby téměř nevyskytují. Tyto faktory mohou vzájemnou česko-saskou komparaci výskytu ZK výrazně deformovat a bylo by jim proto třeba věnovat systematictější pozornost. Kapitola 3.3. je věnována časovému zařazení výroby ZK. S datováním implicitně souvisí i zásadní otázka primární oblastí původu tohoto specifického keramického typu. Je skutečným paradoxem, že zásadní úlohu při hodnocení počátků ZK sehrává jediný zlomek nalezený na budečském předhradí v poloze na Kašně ve vrstvě, která předchází nástup středočeských kalichovitých okrajů a spadá tedy podle dnešních poznatků někam před polovinu 10. století. Ze Saska je známa zejm., z hradů, které vznikly až po začlenění území do Východofranské říše. První bezpečněji datovatelné zlomky zde náleží do 40. nebo 50. let 10. století. I po dlouhých desetiletích po vymezení ZK tak zůstává základní otázka počátků tohoto charakteristického typu do značné míry otevřená. V českém i saském prostředí tedy prozatím nejsme schopni stanovit zda předchází či teprve následuje začlenění oblastí do pevnějších „státních“ struktur. Vyznění ZK klade M. Kotková do doby kolem poloviny 11. století. Autorka se však podle mého názoru zbytečně ochudila o velmi důležité chronologické vodítko v podobě hrobových výbav neboť zcela opominula analyzovat výskyt ZK v rámci pohřebišť. V závěru kapitoly řeší také komplikovaný problém vztahu k jiným specifickým okruhům, především tzv. žalanskému typu.

V kapitole 3.4. se autorka pokouší systematicky předestřít interpretační možnosti současného výskytu ZK na teritoriu severozápadních Čech a Saska. V Sasku zaznamenává největší koncentraci na hradišti Zehren-Burgberg v Čechách na hradišti v Zabuřanech. Kvantitativní aspekt výskytu sumarizuje tab. 1 (str. 46). Je to detail, ale proč není uspořádána abecedně? (nevylučuji, že jsem zdůvodnění v textu přehlédl). Není pochopitelně chybou autorky, že není možné z chronologických důvodů kvantifikovat poměr k ostatním typům produkce. Množství nálezů ZK na Míšeňsku je takové, že relativizuje ustálenou představu o jejím českém původu. Spolu s autorkou nepokládám za příliš pravděpodobné, že by se keramika šířila „jako osobní majetek cestujících nebo poutníků“, také varianta válečné kořisti není u zboží „nízkého statusu“ a značné křehkosti jakým keramika příliš pravděpodobná. Více

zohledněn by mohl být sociotopografický aspekt výskytu (v jaké vzdálenosti od center se ZK vyskytuje, je možné hodnotit její zastoupení v rámci jednotlivých areálů hradišť?).

Autorka dospívá ke třem základním výkladovým variantám s několika podvariantami, kterými je možné vysvětlit společný výskyt ZK v obou regionech za předpokladu existence oblasti „primárního“ centra výroby: 1. transfer výrobků, 2. transfer výrobců (či osob), 3. transfer know-how. V případě pohybu keramiky obchodem znovu hodnotí komunikační spojení regionů (v úvahu připadá především vodní labská a suchozemská chlumecká cesta přes Naklěšovský průsmyk). Předmětem směny pochopitelně nemusela být jen sama keramika ale i v ní přepravovaný obsah.

Pokud jde o pohyb výrobců uvádí autorka v rámci zajímavého exkurzu evropské příklady archeologického kontaktního studia, které by mohly dokládat pohyb řemeslníků. K uvedeným příkladům bych však z naší blízkosti rozhodně doplnil tzv. keramiku antických tvarů vyráběnou v 9. století na Moravě bezpochyby cizími specialisty a keramickou dílnu v Nitře-Lupce, náležející snad rovněž výrobcům cizího původu. Osobně bych zvažil používání termínu „potulní hrnčíři“, který má nádech společenské periferie 19. století. Nesmírně výmluvný příklad transformace keramické produkce spojený s pohybem osob, k němuž navíc známe výkladové pozadí nabízí středoevropské 13. století. Pokud jde o variantu „transfer know-how“ (můžeme říct i imitace) lze vedle feldberské keramiky znovu uvést i tzv. keramiku antických tvarů, která je známa i z řady různě zdařilých lokálních kopií. V případě vysoce standardizované ZK se však difuze know-how bez pohybu výrobců jeví jako nejméně pravděpodobná. Ve hře tedy zůstává varianta obchodu a pohybu řemeslníků. Po předstření všech zmiňovaných variant dospívá M. Kotková přesvědčivě k závěru, že jedinou možností jak mezi nimi rozhodnout je provést přírodovědné analýzy schopné alespoň rámcově stanovit na základě „geologického zápisu“ původ hrnčiny z níž byla ZK vyrobena.

Přírodovědným analýzám je věnována kap. 4. a 5. Autorka se podařilo nejednoduchou cestou získat 45 vzorků ZK ze 3 lokalit z Čech a 5 ze Saska na nichž byla provedena rentgenoflorescenční analýza. Byly vybrány zlomky keramiky, které odpovídají ZK v užším vymezení Z. Váni. Autorka se vedle určení provenience pokusila i o rekonstrukci výrobního procesu. Pokud jde o funkci ZK je podle autorky tato otázka obtížně řešitelná a k hypotéze P. Meduny, že se mohlo jednat o stolní zboží se staví spíše skepticky. Teoreticky by mohlo napomoci sledování druhotného opálení plecí nádob, které je indicií jeho užití v kuchyňském provozu.

Geochemická data však především umožnila exaktně rozdělit studovaný vzorek na dvě zřetelné geograficky determinované materiálové skupiny, které jsou podle autorky při

obeznámení s problematikou viditelné i makroskopickým pozorováním nábrusu. Pouze tři saské vzorky se řadí ke skupině severozápadočeské keramiky. Autorka se byla nucena orientovat v cizím hracím poli mineralogie a geologie. Její zacházení s výsledky speciálních keramologických analýz lze podle mého názoru považovat za jedno z nejzdařilejších u nás. Nejen že do dialogu s přírodovědci vstupovala s jasnými otázkami ale současně zasvěceně a stručně sumarizovala výsledky analýz, což svědčí o hluboké obeznamenosti s problematikou. Autorka se tak vyhnula typickému nešvaru v podobě mechanických dlouhosáhlých citátů z expertních posudků. Zjištění je jsou přitom zásadní. Neexistovalo jedno produkční centrum ale přinejmenším dvě místa výroby ZK, jejichž distribuční rádius dělily až na výjimky Krušné hory. Pozoruhodná je heterogenita v rámci saské skupiny, která by mohla naznačovat více produkčních center. Výjimku představují čtyři vzorky ze dvou saských lokalit s „českou signaturou složek“. Autorka sice na jedné straně odůvodněně odmítá připisovat těmto exemplářům „systémový“ význam („mohly být odrazem obchodu, nejpravděpodobněji jako obal nějaké suroviny“), na druhé straně však na jejich základě přesto (s opatrností sobě vlastní) koketuje s hypotézou o primárním původu ZK v Čechách, přičemž saské Polabí by pak mělo být „sekundární produkční oblastí“ (str. 107). Vzhledem k absenci chronologických opor však podle mého názoru tento závěr (byť hypotetický) dosud uspokojivě argumentovat. Jejich výskyt bohužel dosud zůstává jen cenným svědectvím o pohybu keramiky přes Krušné hory. Hypotéza o českém původu ZK se pak o stránku dále (str. 108), kde se autorka pokouší o redukci výkladovým variant, již stává samozřejmým předpokladem a zvažován je pouze pohyb z jihu na sever, přičemž za nejpravděpodobnější je pokládán pohyb či nedobrovolný transfer výrobců. Alespoň modelově je ale třeba podle mého názoru zvážit i opačnou variantu saského původu „zabrušanského stylu“. V 70. letech 10. století operovalo mezi Sálou a Labem české vojsko a 984 opanoval Boleslav II. Míšeň. Češi ztrácí svůj politický vliv v tomto prostoru na samém počátku 11. století. Modelově tedy musíme připustit i přesun „saských“ (míněno geograficky, nikoliv etniky) hrnčičů produkujících původně tuto specifickou keramiku ve franckých službách, kteří byli v rámci českého záboru částečně přesunuti do severozápadních Čech. Pro úplnost doplňme, že tomuto „obrácení větru“ stojí v cestě pouze onen zmiňovaný zlomek nalezený na Budči.

Poslední kapitola oddílu (kap. 7) usiluje o zasazení problému regionalizace severozápadočeské raně středověké keramiky do středoevropského kontextu. Autorka znovu poukazuje na definiční problémy – náplň jednotlivých typů u různých kolísá autorů a obvykle dochází k jejímu rozšiřování na další druhy nádob. Problém rovněž představuje vzájemný chronologický vztah jednotlivých typů – např. zabrušanského a žalanského. Nejednotnost

zainteresovaných autorů při časovém ukotvení nástupu standardizované keramiky (jako např. libočanského typu) ukazují na naší bezradnost. Pokud jde o Litoměřický typ úzce vázaný na Litoměřice a okolí, musím konstatovat jistou chronologickou nesrovnalost. Těžko jej lze současně spojovat s přesídlením hrnčičů těsně po zániku Velké Moravy „na sklonku 1. desetiletí 10. století“ a s přemyslovským zábořem této oblasti k němuž mělo podle dnešních představ dojít teprve za vlády Boleslava I. (s. 121).

Důležitá je i generalizovaná charakteristika jednotlivých regionálních tradic. Zatímco v Poběhlí sledujeme nejméně od 2. pol. 10. století značné sjednocení produkce charakterizované progresivními znaky, na úrodném Žatecku pokračuje značně heterogenní „středohradištní tradice“ v podstatě až do 12. století. Nelze přitom zřejmě předpokládat výrazně odlišnosti v produkčních a tržních mechanismech. Toto důležité pozorování v textu poněkud zaniká a navrhuoval bych jeho širší rozpracování. Za předpokladu, že základním tématem celého oddílu je keramika jako poznávací nástroj pro studium kontaktů, bylo by jistě žádoucí věnovat symetrickou pozornost i území dnešního Saska. Např. ve vztahu ke zdejší ZK považuji za zásadní alespoň obecné srovnání keramické produkce 10. století na Míšeňsku a v nedalekém jádru otonské říše v Magdeburku a jeho okolí. Přes všechny uvedené připomínky je ovšem podle mého názoru třeba znovu vyzdvihnout význam celého oddílu především pro (přiblížení se k) pochopení mechanismů distribuce zabrušanské keramiky.

V druhé části práce se M. Kotková zaměřila na jinou tradiční oblast archeologického studia - problematiku raně středověkých hradů. Na základě jednoduchého předpokladu jejich souvislosti s dobovou elitou a vojenstvím lze tyto objekty chápat jako klíčový archeologický pramen pro studium politických a sociálních dějin. Hned v úvodu však autorka současně upozorňuje na značnou interpretační bezmoc při jejich historickém výkladu vyplývající z limitů archeologické chronologie. Zřejmě nejvyhraněnější je příklad Dolní Lužice, kde byly po předatování na základě dendochronologie J. Henningem místní hradiště reinterpretovány jako čistě vojenské pevnosti budované slovanským obyvatelstvem *ad hoc* v souvislosti franckou expanzí. Henning se tak obrací proti koncepci panující i u nás, která stavbu hradů spojuje především s formováním elit. Autorka se tentokrát soustředila pouze na území dnešního Saska a o srovnání se SZ Čechami usiluje systematictěji pouze v posledním oddílu (kap. 3.4). Přináší tak sice cenný a zasvěcený vhled do zdejší situace, problematiku strukturálně orientovaného komparativního studia tím však nijak výrazně neobohacuje. Domnívám se, že pokud by jednotlivé otázky jako je formování elit, význam a funkce hradů, podoba hradské organizace v Sasku a Čechách byly koncipovány komparativně, mohl by

vzniknout důležitý text prohlubující vzájemnou komunikaci německé a české medievistiky. Ve stávající podobě nechává M. Kotková na (českém) čtenáři, aby si saský obraz sám srovnal s tím, co zná z našeho území. Obávám se že německý čtenář by z něj ovšem vzájemně nekompatibilní výkladová schémata odvodil jen těžko.

V prvním oddílu reflektuje autorka svědectví písemných pramenů k dějinám Míšeňska v 9. – 1. polovině 11. století. Rekonstrukce sociopolitické struktury území před jeho začleněním do Východofrancké říše se bohužel nemůže opřít o výraznější svědectví písemných ani archeologických pramenů. Na rozdíl od Čech zde archeologie neviduje bohaté hrobové celky svědčící o prohlubující se sociální stratifikaci. Gerhard Billig rozbořem Geografa bavorského se snažil zasadit archeologicky známá hradiště do rámce jakési hradské organizace, která zde měla existovat již před franckou expanzí. Neškodilo by pro srovnání sáhnout do jiných oblastí severozápadních Slovanů, která jsou bohatší na písemná svědectví (např. Obodrité).

Hlavní tázání autorky směřuje na odraz komplikovaných mocenských bojů a přesunů armád v oblasti dnešního Saska v proměnách sítě hradů. Právě poslední 2. třetiny 10. století se území stalo ohniskem křížení východofranckých, českých a polských zájmů. Základní otázkou je povaha a dynamika sociopolitických změn po připojení území dnešního Saska Otony na konci 20. let 10. století. Formulaci otázek by však jistě prospěla širší reflexe problematiky vztahu mezi panovníkem a elitami v raném středověku. Autorka s odkazem na práce Jiřího Slámy rozlišuje dvě základní formy ovládnutí (cizího) území v raném středověku. Tento problém by ale vyžadoval zaslouhoval jasnější referenční rámec a důkladnější reflexi jeho řešení. Zmiňovaná nobilita je obecná sociální kategorie do níž se nakonec vejde jak bezvýznamný lokální předák s dědičným nárokem na svou funkci, tak francký aristokrat s rozsáhlým pozemkovým vlastnictvím. Bylo by tedy třeba modelově na základě analogií (alespoň) z jiných oblastí severozápadních Slovanů tyto elity charakterizovat. Není mi jasná formulace na str. 145 dole, která se týká výpovědních možností písemných pramenů. Jak chápe autorka „výjimečné jevy“, které by dobové prameny neměly reflektovat? K roku 974 je uváděn jistý *senior civitatem Zwenkouua*, který měl být posledním zmiňovaným „slovanským velmožem ve vysokém postavení“. Jak ovšem víme, že byl slovanského původu, jak autorka uvádí (str. 146)? Tato formulace je navíc v kontradikci hned s následující větou, která se odvolává na Dětmarovu zmínku k roku 1012 o hradskému správci „slovansky znějícího jména *Scih*“. Autorka vyslovuje pozoruhodnou myšlenku o paradoxním upevňování moci domácí elity teprve v době formální saské nadvlády. Přestože kapitola nese název „Náčrt

otázek“ prospěla by jejich jednoznačná formulace; jednoduše řečeno: jak lze predestinované otázky řešit právě na základě tzv. „párových hradů“.

V dalších kapitolách autorka (snad až příliš) detailně reprodukuje starší názory na funkce párových hradů. Podle W. Coblenze jsou tyto geograficky blízké dvojice opevnění odrazem mocenské situace před a po otónské expanzi. V souvislosti s ním měly být starší, podle Coblenze méně „strategické“, polohy po anexi nahrazeny novou vrstvou menších hradů s dominantní vojenskou funkcí. V další části práce se autorka za pomoci A. Danielisové pokusila o exaktní ověření Coblenzových intuitivně formulovaných názorů na rozdíly ve „strategických“ kvalitách starší a mladší vrstvy. Pomocí GIS byly u dvojic srovnávány parametry jako nadmořská výška, převýšení, vizuální kontrola krajiny a rozloha opevněného areálu. Pokud jde o obranné kvality, autorka jednoznačně ukazuje, že objektivní kritéria Coblenzovy názory nepotvrzují. V několika případech jsou dokonce starší hrady hájitelné lépe než mladší. Dovolil bych si vyslovit jistou pochybnost o kauzálním vztahu mezi změnou průběhu komunikací a lokálním přesunem hradů (str. 167). Vzdálenosti starších a mladších center jsou obvykle tak nevýrazné, že lokální přeložení cesty sotva mohlo hrad komunikačně „odříznout“. V každém případě by bylo vhodné tuto hypotézu jasněji zdůvodnit.

V následující kapitole se autorka stručně věnuje chronologickému vztahu hradních dvojic, přičemž dospívá k závěru, že na základě rámcového archeologického datování lze stěží přesně stanovit dynamiku lokální „výměny“ centrálních funkcí. Následuje kritické zhodnocení výpovědi dendrodat získaných při výzkumech Míšně prezentovaných v publikaci A. Schmidt-Heckla. Autorka mírní původní optimismus a důvodně odmítá přesnější datování Míšně do užšího intervalu než mezi 20. a 40. léta 10. století, přičemž polemizuje i s tradičním interpretačním propojením svědectví Wikukindovy a Dětmarovy kroniky na jehož základě je založení Míšně kladeno do roku 929. V následující kapitole je prezentován model hradské organizace - „Burgwardorganization“ spojený především se jménem G. Billiga. Vzhledem k tomu, že tento model je v poslední době předmětem intenzivní debaty u nás, ocenil bych opět alespoň pokus o srovnání. Autorka odůvodněně upozorňuje na problém zpětné projekce situace v 11. a 12. století do staršího období.

Závěr poměrně obsáhlé kapitoly je značně skeptický; archeologické datovací opory dosud nedovolují zasazení diskutované změny opevněných lokalit do konkrétních historických souvislostí. Lze pouze konstatovat, že k ní dochází v průběhu bouřlivého 10. století. Autorka si klade řadu relevantních otázek na něž za stávajícího stavu poznání nenachází upokojivou odpověď. V této souvislosti by však jistě nebylo na škodu vtáhnout do debaty alespoň stručně i otázku funkce hradů – byly to především vojenské pevnosti, nebo

sehrávaly i jiné úlohy (centra církevní správy, místa trhů, neagrární výroby, atd.). Znovu opakuji, že cenné by bylo především srovnání s českými interpretačními schémata a to jak pokud jde o lokální přesun center (J. Sláma), tak tzv. hradskou organizací (J. Žemlička, D. Třeštík).

Je třeba vyzdvihnout výstižný katalog saských a severozápadočeských raně středověkých hradů, který by si jistě zasloužil publikaci. Stručná bilance stavu poznání hradišť v severozápadních Čechách a v Sasku se pokouší alespoň dílčím způsobem suplovat systematickou komparaci. Autorka se snaží převést datování na společnou nomenklaturu a dává i pro severozápadní Čechy přednost německé, což sice působí poněkud netradičně ale svou funkci plní. Srovnání obou regionů odhalilo podstatně hustější síť hradů v Sasku ve srovnání s Čechami. Bylo by však vhodné vedle počtu hradů uvést i velikost srovnávaných regionů. Větší pozornost by mohla být podle mého názoru věnována geografickým aspektům distribuce hradů (do jaké míry pokrývají zkoumaná území pravidelně, jejich distribuce ve vztahu k hospodářskému využití – prostě pokus o jejich zasazení do krajiny). Za málo vydařené považuji odstavce věnované sídelní struktuře obou oblastí (216-217). Obávám se, že výpočet průměrné velikosti sídelního areálu je zcela mimoběžný neboť zachází velmi nevyrovnanými vstupními daty a nebere v potaz lokální přesuny sídlišť, s nimiž pravděpodobně musíme počítat i rámci jednotlivých chronologických horizontů. Z grafu na obr. 64 není podle mého názoru jasné, jak autorka odvodila, že průměrná velikost sídelního areálu se pohybovala mezi 700-1200 m (myšlen poloměr?). Celé téma by si zasloužilo podstatně více prostoru než necelé dvě strany textu. Očekával bych i srovnání typů fortifikací hradišť, které autorka redukovala na přítomnost kamenné plenty (s. 215).

Práce Martiny Kotkové představuje první souvislý pokus o archeologické studium kontaktů severozápadních Čech s jeho severním sousedstvím. Pokud jde o celkové hodnocení, považuji první část práce za zdařilejší než druhou. Ta by si vyžadovala ucelenější struktura, jasnější systém otázek a dotažení některých letmo načrtnutých problémů do konce. Práci by jistě výrazně prospěl metodologický úvod, které by mj. reflektoval dnes živě diskutované téma možností archeologického studia etnicity. Na druhou stranu je třeba připomenout, že autorka byla na obou stranách Krušných hor nucena zacházet se značně torzovitým pramenným fondem a těžko mohla splatit rozsáhlé dluhy, které zde zanechaly předchozí generace badatelů. Jen sumarizace vstupních dat jistě vyžadovala velké úsilí. Velmi oceňuji také úpornou snahu zodpovědět na položené otázky a vyhnout se při tom vynášení

nepodložených soudů. Práce Martiny Kotkové podle mého názoru zcela naplňuje požadavky kladené na disertační práci a doporučuji ji tedy k dalšímu řízení.

V Praze 15. 8. 2012

PhDr. Ivo Štefan, PhD., v.r.